

# El pintor Francesc Gimeno ha retornat a Torroella de Montgrí

Francesc Izquierdo

Un bon dia de l'any 1887, arribaren a Torroella de Montgrí tres curiosos personatges, tots tres pintors desigualment coneguts en els mitjans artístics de la capital. L'un era Modest Urgell, el pintor de cementiris i de paisatges llòbrecs i solitaris. El segon, acabat d'arribar, era Francesc Gimeno, i el tercer, Ramon Call. Dels tres joves, dirà Josep Pla, si Urgell semblava portar la veu cantant i mantenia la suggestió general i Gimeno apareixia en segon terme, el tercer expedicionari semblava l'home de les possibilitats, vull dir el de més diners explícits i sonants. Aquest era Ramon Call, pintor especialitzat en l'art del retrat.<sup>1</sup>

L'any 1887, Torroella és un nucli pagès i benestant. Refeta de la fuetada del còlera del 1885, s'espolsà la migrada vida que bona part del segle XIX. encomanà al nostre país. A tramuntana, la malaurada muralla —força intacta— encara detura el vent. La vila creix cap a llevant (les cases noves), saltant el torrent —avui sota el passeig—, encetant la tafaneria il·lusionada del mar. A migdia, sortint pels ponts de la Branca, la gent s'escampa pel laberint de parets i xiprers que arreceren la fruita i la fulla tendra de l'horta; l'aigua acompanya els camins; la terra no para de beure. El Ter és generós i, en arribar a Torroella, s'entreté i badoqueja. És tan dolç el paisatge!<sup>2</sup>

En aquest paisatge exultant de vida, de llum i de color penetrà Gimeno, ara aplegat a la fonda Massaguer, aquella fonda del carrer Vermell que tindria —segons diu Josep Pla—<sup>3</sup> “una gran transcendència en la vida de Gimeno”. Allà iniciarà una vida nova en l’orde familiar, com s’han encarregat de descriure els seus biògrafs.

El dia 22 de novembre del 2014, Gimeno tornà a Torroella acompanyat, com fa 127 anys, pel seu amic Ramon Call. La presència dels dos pintors no era física, òbviament, però hi era amb tota l’evidència de les seves obres. Aquesta vegada no s’acomodaren a la fonda Massaguer, perquè el Martí de les tartanes i la Pauleta de la fonda ja no hi eren, i la fonda tampoc, ni en quedava res del forn de la Peia ni del de can Parés, que quan eren encesos produïen reflexos fantasmagòrics i enrogien parets, portes i eixides<sup>4</sup> i aneu a saber si per aquesta causa es deia el carrer Vermell.



El Sr. Francesc Izquierdo, amb el quadre *Retrat de Pilar Solans*. Foto Museu de la Mediterrània.

A Torroella, Gimeno ja no és el desconegut del 1887 que arribà al poble amb un cabàs d’anar a plaça on transportava uns pantalons de vellut, una vella camisa, unes espadnyes, un barret de palla esfilagarsat, la *Bíblia*, que no deixà mai, el gran paraigua de tela gruixuda, negre, la caixa de pintures i un bastidor amb unes teles. Aquesta vegada, Gimeno no ha vingut com sovint l’havia vist Pla, “ficat dins del vestit que s’encarregà per casar-se”, i que ell anomenava, habitualment, el vestit negre<sup>5</sup>.

Aquesta vegada, el Gimeno que tornà a Torroella era esperat amb expectació, complimentat com mereixia i amb casa pròpia a la sala que havia habilitat per a ell, i el seu company Ramon Call, al Museu de la

Mediterrània. Però hi havia una pregunta en l'aire: "com" i "per què" havien tornat Gimeno i Call a Torroella? I un servidor, que havia fet alguna cosa en aquest retorn, va ser invitat a explicar-ho. I va obrir el llibre de les memòries i, a la seva manera, explicà el "com" i el "perquè".

Francesc Gimeno i Arasa va morir el dia 22 de novembre del 1927. "Al volt del seu llit", —explica el seu amic Antoni Martí i Monteys—, "no hi ha hagut altres persones que la dona, els fills i alguna 'bona veïna'". Tots els biògrafs de Gimeno —llevat de Mariona Seguranyes<sup>6</sup>— n'han tingut prou amb la menció d'una "bona veïna" per descriure els qui amb els familiars acompanyaven Gimeno en el moment de l'òbit. Però no es tractava d'una sola persona que hi havia en aquells moments a casa de Gimeno, sinó quatre: el poeta Martí i Monteys, Pilar Solans (la bona veïna), el seu marit Miquel Martínez i la filla del matrimoni, Rosa Maria, una nena de set anys que, temps a venir, es faria responsable de la custòdia del que avui constitueix el llegat Martínez-Solans al Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí.

Quatre persones que li foren fidels en vida i que després de la seva mort, gràcies a ells, han convertit l'espai que porta el seu nom al Museu de la Mediterrània en un temple de l'amistat.

Miquel Martínez i Fernández (Barcelona, 11 de febrer del 1888) i fill de Miquel Martínez, nascut al Papiol, i de Dolors Fernández, natural de Saragossa, i Pilar Solans i Riera (Barcelona, 25 de desembre del 1890), filla de Bonaventura Solans, natural de Sabadell, i de Pilar Riera, natural de Montcada, es varen casar el mes de març del 1914. A desgrat de la família, que hauria preferit que es quedessin a viure a Barcelona, van posar casa a Sant Gervasi de Cassoles, al carrer de la Noguera, paret per paret de la casa on vivia el pintor Francesc Gimeno amb la seva muller Caterina Masseguer i els seus cinc fills, Martí, Aurèlia, Narcisa, Francesc i Josep.

Miquel Martínez no coneix Gimeno, no el busca, se'l troba com a veí, i aviat s'estableix entre els dos homes una entesa que havia de convertir-se en una amistat incondicional. Gimeno té 56 anys, Martínez, 26. Trenta anys els separen, però aquell jovenet de classe mitjana, emprenedor i optimista, que es guanyà bé la vida com a cap de vendes de les Manufactures Sedó, una de les grans empreses del país, organitzador de viatges i excursions amb els Blaus de Sarrià, excel·lent fotògraf (en aquell temps, ja experimentava amb la fotografia tridimensional), que parla francès i alemany, i mostra una inclinació especial per la filosofia i la naturalesa, per força havia d'interessar a un Gimeno al tombant de la vida, malalt, decebut i consumit pels seus deliris esotèrics.

Encetat l'any 1915, Europa ja cremava pels quatre costats en una guerra que duraria fins al 1918 i que dividiria l'opinió mundial en dos bàndols: els aliadòfils i els germanòfils. Sota el guiatge de Martínez, Gimeno descobriria la filosofia alemanya, Emmanuel Kant, Schopenhauer i els naturalistes. Martínez era germanòfil per cultura i convicció; Gimeno estava "condemnat" a ser-ne també. La "mística" dels seus escrits fan palès que el seu Déu era la Naturalesa... potser amb un toc del Voltaire francès, però heretge, en definitiva heretgia pura. I en això Martínez hi va tenir molt a veure.

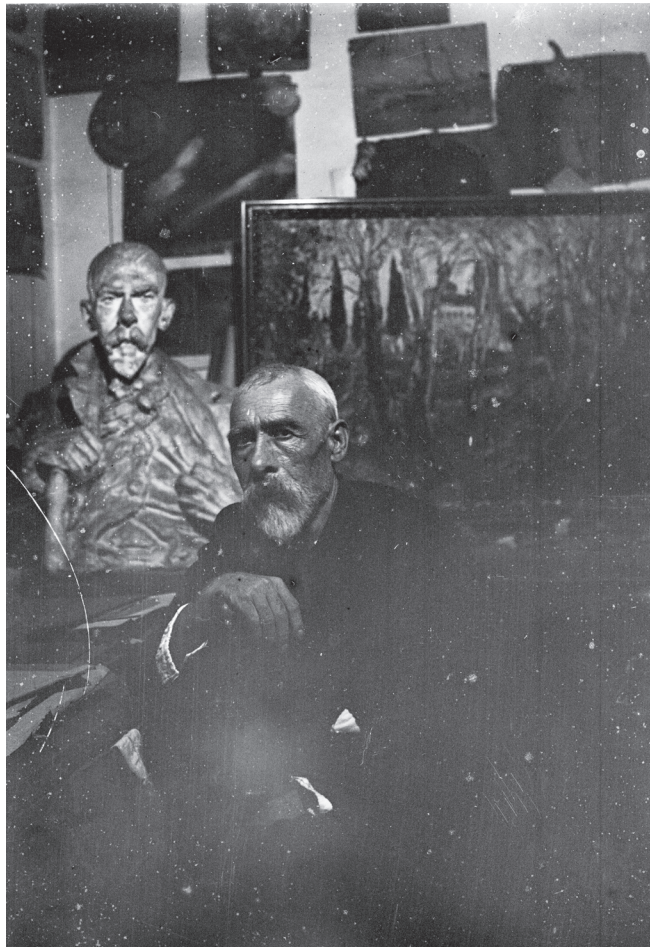
El matrimoni Martínez-Solans va tenir un fill, un noi que va morir molt aviat, i el 1920 els va néixer Rosa Maria, una nena cridada a exercir un paper important en aquesta història. Aviat, la relació de les dues famílies es féu més estreta, tant a causa del precari estat de salut del pintor com pel càctic tarannà de la seva llar; el cas és que Gimeno cada dia se sentia més dependent de la família Martínez. Quan li sobrevenia una crisi —la "basqueta" en deia ell— no acudia a la seva dona, sinó a la Pilareta, i aquesta corria a donar-li un cordial o a preparar-li una infusió d'herbes remeieres. I un dia per la "basqueta" i un altre pel plat d'arròs bullit que li servia, el cas és que la Pilareta s'anà convertint en una mena d'àngel de la guarda del pintor.

La petita Rosa Maria i la néta de Gimeno, l'Aurelieta, ambdues de la mateixa edat, es feren amigues i jugaven juntes. És d'aquella època que Rosa Maria recordava haver observat les estretors econòmiques d'aquella família, i ella que gaudia d'una vida gairebé opulenta, ho comentava a casa seva amb un cert sentiment de compassió.



Caterina Massaguer, en el seu jardí del carrer de la Noguera, amb la seva néta Aurelieta, el 26 de juny del 1921. Foto Miquel Martínez.

Gimeno no se n'amagava pas: "A casa sempre hi ha necessitats de diners... la dona sempre es queixa", confessava sincerament a Josep Pla<sup>8</sup>. I Rosa Maria, des del seu ingenu observatori infantil, contemplava el quadre amb tota la seva dramàtica magnitud... que ella no era capaç de comprendre ben bé. A vegades, en tornar el pintor a casa després d'una fatigosa jornada pintant portes i parets, la senyora Caterina prevenia el seu marit que ja no li quedaven diners per acabar la setmana. El pintor no responia. Aspre i malcarat, feia sortir tothom del menjador, apagava el llum, posava sobre la taula una palmatòria amb una espelma encesa, col·locava un petit mirall davant seu, seia en una cadira, prenia el llapis o pinzell i les pintures i es posava a treballar. El silenci era total. Rosa Maria ho recordaria i ho repetiria durant tota la vida: "A l'Aurelieta i a mi ens feia una por!"

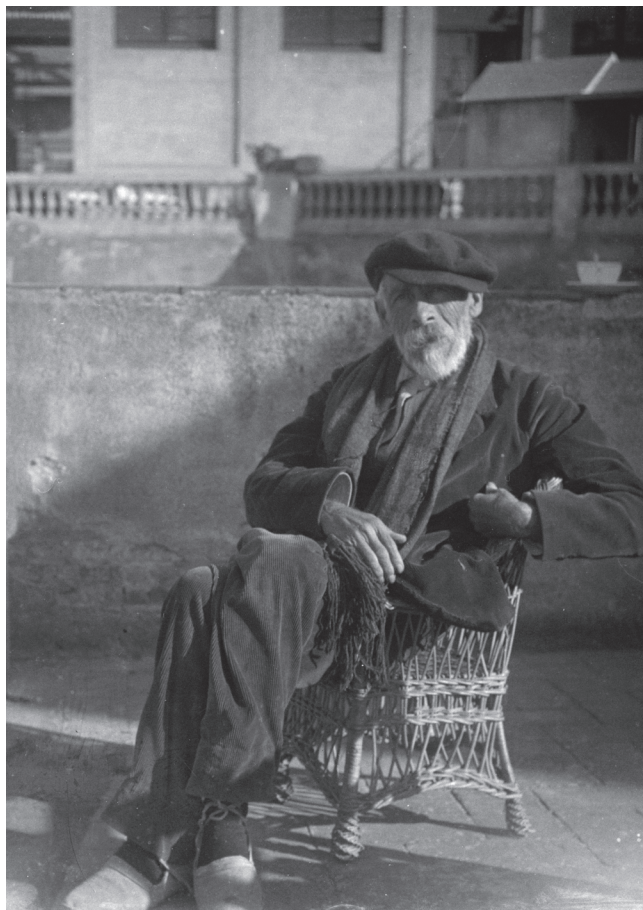


Francesc Gimeno, en el seu taller del carrer de la Noguera, l'octubre del 1921. Foto Miquel Martínez.



No hi estava gaire temps; mitja hora o tres quarts. En donar l'obra per acabada, l'embolicava amb un tros de paper de diari, se la posava sota el braç i, sense una paraula, sortia de casa i se n'anava a Barcelona a vendre-la. Si a aquella hora les galeries eren tancades, es trobava amb els galeristes als casinos o als cafès on solien anar, fins a topar amb un marxant que s'avenia a comprar l'obra. En demanava cent pessetes... però per cinquanta també la donava. Amb aquelles cinquanta pessetes, la família podia menjar tota la setmana.

La meitat dels seus celebrats autoretrats —uns cent cinquanta, segons els entesos— foren produïts i venuts d'aquesta manera. Llevat dels que regalava. Perquè Gimeno era molt generós; a pesar de la seva manca de recursos, sabia agrair un favor.



Francesc Gimeno, al terrat de casa seva, el 14 de desembre del 1926. Foto Miquel Martínez.

Gimeno sempre va ser conscient del suport que rebia de la família Martínez. I els ho agraiïa amb l'únic mitjà que tenia al seu abast: la seva obra. Retrats personals, apunts, esbossos, paisatges, etc., obra menor que Miquel Martínez acceptava i conservava com a relíquies sagrades. Quan l'any 1928, mort el pintor, la família Martínez-Solans es traslladà a viure a Barcelona, en una torre del carrer de Rios Rosas, cantonada a Balmes, el "tresor" Gimeno viatjà amb ella. No se'n separarien mai.

Superada la dictadura i menystinguda la monarquia, l'aire adquiria una flaire de republicanisme que no tardaria a consolidar-se. El sindicalisme feia ús de la paraula a les fàbriques i els despatxos. Miquel Martínez pertanyia al CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria), el primer sindicat dels "treballadors de corbata", d'identitat catalanista i tendència socialista. El 1939, Miquel Martínez Fernández, d'idees socio-catalanistes, fou acomiadat de l'empresa Sedó i es trobà al carrer, sense feina i sense recursos. La família va vendre tot el que va poder i es va refugiar en un pis petit, fosc i humit, a tocar la plaça Lesseps. Les obres i documents de Gimeno, que potser hagués pogut vendre i obtenir algun numerari, van anar a parar a un bagul i traslladat al nou domicili, i allà van romandre perquè "allò del pintor" era intocable.

El 1941, Pilar Solans —la Pilareta de Gimeno— va emmalaltir greument i el 3 de novembre moriria en aquell petit pis. Va ser un cop molt fort per a Miquel Martínez. Tant, que tres mesos després —el 18 de febrer del 1942— finia ell. La "petita" Rosa Maria havia perdut la mare i el pare, tenia aleshores 22 anys, i havia de començar des de zero.

Des de molt joveneta, la noia assistia amb els seus pares a les funcions de teatre de l'Orfeó Gracienc. En trobar-se sola, Rosa Maria tornà a l'Orfeó a buscar feina, i el competent director Enric Giménez li donà una oportunitat. El resultat fou tan excel·lent que la noia entrà a formar part de l'elenc de l'Orfeó. Allà la va "descobrir" Enric Borràs, figura màxima de l'escena catalana, amb qui va treballar molt temps. Quan el matrimoni Pius Daví i Maria Vila van tornar del seu exili de València i van formar companyia a Barcelona, van contractar-la com a dama jove titular, i amb ells va participar en la majoria de les estrenes de Josep Maria de Segarra. Set anys van estar al teatre Victòria de Barcelona. Ensenms, Rosa Maria treballava en el doblatge de pel·lícules; moltes actrius estrangeres "parlaven" amb la seva veu.

Arran del decés de Pius Daví, Maria Vila va dissoldre la companyia i quan Rosa Maria va quedar sense feina, rebé una oferta molt temptadora: una gira d'un any i mig per Amèrica amb la companyia de Maria Fernanda

Ladrón de Guevara, de teatre clàssic castellà. Ella no volia deixar Barcelona perquè a Barcelona tenia les coses dels “papàs” i les “coses” de Gimeno.

Fou per allà l'any 1950 quan la seva vida donà un gir inesperat: acceptà un contracte molt avantatjós com a actriu a Ràdio Terrassa, en aquell temps capdavantera en emissions de teatre en català. L'autor d'aquestes ratlles n'era el cap de Programació, i allà la va conèixer. I l'onze de setembre del 1956 es van casar.

Aleshores vaig “descobrir” el tresor dels seus pares, als quals va professar una fidelitat insubornable, i el “tresor” de Gimeno, custodiat i preservat durant un segle. Perquè Francesc Gimeno era amic dels seus pares i ella no els podia decebre. Rosa Maria va morir el dia 21 d'abril de l'any 2010, als 90 anys. Amb ella vaig aprendre el valor de l'amistat. Ara pertoca als torroellencs comprendre'l, estimar-lo i mantenir-lo.

---

Notes:

<sup>1</sup> PLA, Josep. *Homenots. Francesc Gimeno, pintor, el vell*. Barcelona, Edicions Destino, 1978.

<sup>2</sup> PERICOT, Joan. “El pintor Gimeno i Torroella”, a *LLIBRE DE LA FESTA MAJOR*, Torroella, 1978.

<sup>3</sup> PLA, Josep. *Op. cit.*

<sup>4</sup> FUSTER i GIMPERA, Joan. “El carrer Vermell i la seva reivindicació.

<sup>5</sup> PLA, Josep. *Op. Cit.*

<sup>6</sup> SEGURANYES, Mariona. “Francesc Gimeno i els paisatgistes del Montgrí”. Museu de la Mediterrània Can Quintana i Museu d'Art de Girona, 2007.

<sup>7</sup> PLA, Josep. *Op. cit.*

<sup>8</sup> PLA, Josep. *Op. cit.*